

TOPLUMSAL BİLİM SÖYLEMİNDE YERELLİK

Himmet Hülür*

ÖZET

Bu çalışmada toplumsal bilimleri yerelleştirme çabalarının ortaya koydukları bilgi ve toplum imgesi eleştirel bir açıdan anlaşılmasına çalışılmaktadır. Bilginin meşruluk ölçütlerini toplumsal-kültürel alanda görerek evrensel bir bilim anlayışını reddeden bu yaklaşımlar kültürel değerleri temsile dayalı bir söylem geliştirirler. Toplumsal bilimlerde yerelcilik; yerelleşme, küreselleşme, uluslararasılaşma süreçleri olarak kavramsallaştırılan olgularla ilgili kuramsal tartışmalar dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Özgül ve benzeşmez yaşam değerlerinden hareketle otantik bir toplumbilimsel bilgi üretmeyi amaçlayan yerelci bir söylem evrensel ve nesnel bir bilimi reddederken; bilim, felsefe ve sanat alanlarında hakim olmaya başlayan postmodernist bakış açılarından yararlanmaktadır. Her türlü bilim ve sanat çabasının siyasal, ahlaki ve toplumsal boyutuna evrensel doğruluk iddialarına karşı öncelik veren bu yaklaşımlar toplumbilimsel bilgi ve bu bilginin üretildiği toplumsal çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgularlar. Doğruluk iddiaları bu ilişkinin bir parçası olarak sunulur. Batının toplumsal bilimlerdeki egemenliğine karşı direnme ve bu bilimleri yerelleştirme çabalarına daha çok Asya ve Afrika ülkelerinden toplumbilimciler öncülük etmektedirler. Farklı yerelliklerden yola çıktıkları halde bu çabaların ortak görüşü toplumsal bilimlerin gelişmesinde ve uluslararası bilgi akışında önce sömürgeciliğin sonra ise merkez ve çevreler arasındaki eşitsiz ilişkilerin belirleyici rol oynadığıdır. Bu çalışmada, toplumsal bilimleri yerelleştirme girişimlerinin temel mantığı eleştirel bir açıdan değerlendirilmektedir. Yerelci söylemlerin ortaya koydukları eleştiri ve çözüm önerilerinin yöntembilimsel ve kuramsal anlamları kadar doğrudan veya dolaylı siyasal ve etik göndermeleri de önem kazanmaktadır. Toplumbilimsel olduğu kadar toplumsal düzeylerde bir taraftan küreselleşme diğer taraftan ise yerelleşme olarak ortaya konulan gelişmelere eleştirel partikülerist bir anlama ve değerlendirme çabasıyla yaklaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerelcilik, Toplumsal Bilimlerde Yerelleşme, Yerel Toplumbilimi, Özgün Kültürel Değerler, İmgeler Olarak Değerler, Bilimin Siyasal ve Etik Yönleri.

103

INDIGENOUSNESS IN SOCIAL SCIENTIFIC DISCOURSE

ABSTRACT

This study is an effort to understand the image of society and knowledge in the attempts to develop indigenous social sciences. These approaches develop a discourse based on the representation of cultural values and reject a universal conception of science, since they argue that legitimate criteria of knowledge can be found in socio-cultural sphere. Indigenism in social sciences is evaluated on the basis of theoretical debates concerned with the phenomena that are conceptualized as the processes of indigenization, globalization and internationalization. Beside its aim to produce authentic sociological knowledge, an indigenist discourse benefits from the postmodernist viewpoints in order to deny universalism and objectivity to scientific knowledge. Giving primacy to the political, moral and social aspects of any activity of science and art against universal truth claims, these approaches emphasise interconnections between sociological knowledge and society. Truth claims are presented as a part of this relation. The attempts to resist the Western dominance in the social sciences and to indigenize these sciences are led mostly by the social scientists from the Asian and African Countries. The common agreement among these different attempts is the view that the determining role in the development of social sciences and international flow of knowledge has been subsequently played by colonization and the asymmetric relations between centres and peripheries. Here, the fundamental logic of their criticisms and proposals of solutions are presented through a critical reading. Direct or indirect political and ethical connotations of these criticisms and proposals for solutions are considered as important as their methodological and theoretical meanings. It is argued that there is a need to a critical particularistic understanding and evaluation of the developments, in the sociological

* Yrd. Doç. Dr., S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi.

as well as social levels, that are seen as indigenization on the one hand and globalization on the other.

Key Words: Indigenism, Indigenization in

Social Sciences, Indigenous Sociology, Distinctive Cultural Values, Values As Images, Political and Ethical Aspects of Science.

GİRİŞ

Bilimin yaşam biçimi ile ilişkili bir bilgi üretmesi gerektiğini vurgulayan yerelciliğin anlaşılması için bazı temel sorulara cevap bulmak durumundayız: Toplumbilimini yerelleştirme çabalarının siyasal ve etik açıdan önemi nedir? Bir taraftan toplumsalkültürel özgüllükler diğer taraftan ise küresel süreçler kavramlarını nasıl anlamalıyız? Yerelci yaklaşımların ileri düzey bilim ve teknolojiye dayalı toplumlar ve bunları geliştirmeye çalışan toplumlar arasındaki iktidar ilişkileri açısından anlamı nedir? Bu iktidar ilişkilerinin genelde sosyal bilimlerin, özeldede toplumbiliminin gelişmekte olan toplumlar da kurulması ve gelişimindeki önemi nasıl anlaşılmalıdır? Sosyokültürel değişim açısından toplumbiliminin rolü nedir? Daha doğrusu bu süreçte toplumbilimine yüklenilmeye çalışılan rol nedir?

Evrensel nesnellığı olan bir bilim anlayışını reddeden özgün toplumbilim görüşü ideoloji ve değerlerin bilgi üretimiyle yakın ilişkisini vurgular. Nesnellik arayışlarının toplumsal bilimler için önemi nedir? İdeoloji ve değerlerin bulaşmadığı bir toplumbilim olabilir mi? İdeolojinin bilimsel bir disipline sızıp sızmadığını gösteren sınırları çizebilir miyiz? Toplumbiliminin ortaya çıkışında ve gelişmesinde ideolojinin ne tür bir işlevi olmuştur? Eğer nesnellik toplumbilimleri için de vazgeçilmez bir bilim olma ölçütü ise yerelciliğin toplumbilimsel söylemdeki yerini nasıl değerlendirebiliriz? Eğer toplumbiliminin işleyişi ve bilgi birikimi genel anlamda ideolojikse toplumbiliminin Üçüncü Dünya toplumlarında gelişmesinde ideoloji ne tür bir rol oynamıştır? Bu sorular; özeldede toplumbilim, genelde sosyal bilimlerin evrensel doğruluk iddiası ve nesnellik ölçütü açısından bilimsel olma niteliklerini taşıyıp taşımadıklarının belirlenmesinde ve buna bağlı olarak yerelci iddiaların değerlendirilebileceği temel ölçütlerin oluşturulmasında katkıda bulunur.

Bu bağlamda Alatas, bilimsel ve entelektüel pratiği yönlendirici olarak gördüğü Batıya bağımlılığı ateşli bir eleştiriye tabi tutar ve akademik çevrelerde egemen olan bu tutumu tutsak zihin (1972) olarak kavramsallaştırarak, Batılı olmayan ülkelerde yüksek öğretim kurumları-

nın öncülüğünü yaptığı bir sömürgeleşme sürecinin belirleyici rolünün altını çizer. Benzer bir şekilde, aynı durumu Oommen (1991:71) Büyük İnkâr (sömürgeleşme) kavramıyla değerlendirmeye çalışır. Sadece siyasal ve ekonomik değil ahlaki ve entelektüel alanda da belirleyici olan gelişmeler bir medenileştirme misyonu olarak yerel kimlikleri sistematik olarak ortadan kaldırarak Büyük İnkârın pekişmesini sağlarlar. Tutsak zihin sömürgecilik döneminin bir kalıntısı olarak yaratıcı olmayan bir taklidi temsil eder. Alatas'ın belirttiği sorunun toplumsal bilimlerde yerelleşme ve batıya bağımlılık konusunda son dönem literatüründe genel kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

Yakın zamana ait literatür gözden geçirildiğinde tartışmaların yerelciliğin biçimsel olduğu kadar; diğer bir deyişle her toplumun üyelerinin kendi toplumbilimini geliştirmesi gerektiği kadar, bilgi üretiminin kuramsal ve yöntembilimsel olduğu kadar siyasal ve etik boyutlarını belirleyen temel ölçütleri üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir (Dhaoudi 1990). Siyasal, ekonomik ve kültürel alandaki sömürgecilikten kurtulma hareketlerinin yanında, yerelleşme akademik alandaki sömürgecilikten kurtulma çabası olarak görülür (Atal 1981:192). Bunun dışında yerelleşmeyi değişik ifadelerle değerlendirenler de vardır: Küreselleşmeye doğru atılan bir adım (Albrow 1990); görecilik cephesinden insan doğasının birliğine yapılan bir saldırı (Archer 1990); Birinci ve İkinci Dünya'da kavramsallaştırılan ve uygulanan sosyal bilimlerden bir kopuş (Akiwowo 1990); Üçüncü Dünya aydınları için meşrulaştırıcı ve büyüleyici bir ideoloji (Dias 1990); bilimsel özelliklere sahip olmayan sosyal bilimlerin bakış açılarını zenginleştiren gerekli bir hizip (Gareau 1985); yerel geleneklerin toplumbilime yaptığı katkı (Makinde 1990); ve son olarak karşı çıkmaya çalıştığı kültürel küreselleşmenin tuzağına düşen çabalar (Abaza and Stauth 1990) olarak görülmektedir.

Yerelci söylemlerin bilgi toplum ilişkisiyle ilgili değerlendirmeleri yöntembilimselkuramsal, siyasal ve etik olmak üzere üç temel düzeyde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, yerelci söylem kültürel değerler ile bilgi yöntembiliminin birbirinden ayrılamazlığını, bilgi elde etme yönte-

minin değerlerde bulunması gerekliliğini vurgulayarak savunur. İkinci olarak, bilgi iktidar ilişkisi açısından bilimsel bilginin bir egemenlik biçimiyle ilişkisi olduğunu ve toplumun kendi bilim anlayışına sahip olması gerektiğini vurgular. Son olarak, bilgi ile yaşam biçimi arasında yakın ve karşılıklı bir ilişki olduğu için bilginin açığa çıkardığı 'gerçeklik' belirli bir toplumun yaşam değerleri tarafından belirlenmelidir. Yaşam değerlerinin neler olması gerektiğini belirleyen evrensel ölçütler yoktur. Her toplum, yaşam değerlerinin bir parçası olan bilgiyi kendi normatif çerçevesi içinde anlamlandırmalı ve üretmelidir.

BİLGİ

Toplumbilimi Üçüncü Dünya toplumlarının yaşamakta oldukları sosyal ve yapısal süreçlerle olan ilişkisi açısından incelenmelidir. Toplumbilimsel söylemlerin yaygınlaşması toplumdaki diğer alanlardaki süreçlerden bağımsız olarak değerlendirilemez. Sosyokültürel, ekonomik ve politik değişimleri belirleyen temel faktörler toplumbiliminin gelişme biçiminin anlaşılmasında da geçerlidir. Toplumbiliminde hem evrenselci hem de yerelci anlayışlar toplumlar arası ilişkileri belirleyen süreçlerin sonuçları olarak ortaya çıkmışlardır. Bu yüzden Üçüncü Dünya ülkelerinde toplumbilimsel düşüncenin içsel gelişimini, başka bir ifadeyle bilginin 'toplum'un bir ürünü olduğunu ileri sürmek zorlaşmaktadır. Bu sonuçlar, sadece günlük yaşamı çerçeveleyen süreçlerin geleneksel 'toplum' kavramı etrafında anlaşılamayacağı değil, aynı zamanda toplumsal bilimlerin özellikle toplumbiliminin kendini haklılaştırma ölçütlerinin düşsel karakterinin de açığa çıkması demektir. Günlük eylem ve etkileşimlerde olduğu gibi toplumbilimciler de alışkanlıklarıyla hareket ederler. Düşsel kavramlar, toplumu ya bireylerin davranışlarını koşullandıran bir bütünlük, ya da bireyler arası ilişkiler olarak göstererek, her iki alanda da belirleyici bir etkiye sahip olan ve insani bir bağlam ve değer ürünü olmayan, sadece teknik bir içeriği olan toplumsal ve etkileşimsel paketlerin ve kullanma kılavuzlarının meydana getirdiği fiili durumu temsil etmekten gittikçe uzaklaşmaktadır. Toplumsal ve etkileşimsel alanların kullanma kılavuzlarıyla insani olmaktan çıkması geleneksel olarak bilgi ile toplum arasındaki ilişkileri vurgulayan bilgi toplumbiliminin bakış açısını da geçersizleştirmektedir. Bilgi toplumsal değil sibernetik ve teknobilimsel ge-

lişmelere bağlı olarak üretilmekte ve bu doğrultuda anlam kazanmaktadır. Böylece, bilgi sosyolojisi bakış açısı en azından 'toplumsal çevre' ve benzer kavramların temsil ettiği sınırlı oluşumların etkinliğini zayıflatan mikroelektronik ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeleri, bu anlamda enformasyon iletişiminin sağlandığı siber biçimleri dikkate almak durumundadır.

Curtis ve Petros'a (1970:1-6) göre bilgi sosyolojisi Amerikan, Alman ve Fransız olmak üzere üç ana koldan gelişmiştir. Amerikan kolu bireysel zihin ile sosyokültürel çevre arasındaki işlevsel ilişki üzerinde yoğunlaşır. Alman kolu insan gruplarını tarihte belli bir zaman ve mekanda belirli bir doğrultuda yönlendirerek etkileyen düzendeki genel kategoriler üzerinde yoğunlaşır. Bilgi sosyolojisinde Fransız kolu için Durkheim'in 'kollektif bilinci' ve bireysel zihnin kontrolünü elinde tutan kalabalık psikolojisi önemlidir.

Toplumbilimsel bilginin üretimi, bunun toplumdaki işlevi ve toplumla olan ilişkisi Birinci Dünya toplumlarına kıyasla bir çok Üçüncü Dünya toplumlarında temelde farklı biçimlerde gerçekleştirilmektedir. Çağdaşlaşmanın, sanayileşmenin ve gelişme süreçlerinin başlangıcından beri Üçüncü Dünya ülkelerinde öncelikle temelden değişen toplumun kendisi olmuştur. Bu nedenle Batıyla dolaylı ve dolaysız bağlarını göz önüne almadan bilginin üretildiği toplumu kuşatan bu tür süreçleri çözümlenmek mümkün değildir. Bilgi toplumbilimi açısından epistemolojik düzeyde temel sorun şudur: bilgiyi kendi iç açımları sonucunda üretmeyen toplumlarda Mannheim'ın bilgi toplumbilimi için gerekli gördüğü bağımsızlaşma ve tarafsızlaşma (detachment) sorunlu hale gelir. Mannheim (1970:123) bilgi toplumbilimini şehirleşmiş bir köy delikanlısına benzetir. Şehirleşmiş köy delikanlısı, önceden kendisinin de bir parçası olduğu ailesi ve akrabalarının yaşadığı değerleri artık mutlak doğrular olarak görmez; bu değerlerin sadece bunları yaşayan insanlar için geçerli olduğunu ve kendisinde farklı değerleri yaşayan toplulukları görece durumlarında anlayabilecek özel bir yeteneğinin bulunduğunu fark eder. Artık onun gözünde değerler mutlak değil görecileşmiştir. Mannheim'ın bilgi toplumbilimi, toplumların birbirlerinden farklı değer ve anlam sistemlerine sahip olduklarını varsayar. Diğer taraftan Berger bireyin kendisini şekillendiren toplum içinde pasif kalmadığını ileri sürer. Berger'in bilgiye yaklaşımı birey

ve toplum hakkındaki kuramsal görüşüne dayanır. Berger'e (1970:374) göre 'birey' ve 'toplum' iç içe geçmiş, birbirinden ayrılamaz varlıklardır (entities). Toplum ile birey arasında diyalektik bir ilişki vardır. Bireyler bu diyalektik ilişkide toplumsallaşma ve içselleştirme sürecinde kendilerini şekillendiren topluma karşı eylem kabiliyetine sahiptirler.

İki temel süreç bilgi sosyolojisinin bakış ufkunun sorgulanabileceğini gösterir. Öncelikle, bugün bireylerin hem 'bakış açısı' hem de yaşam çevresi toplumsal değil daha çok küresel süreçlerin etkisi altındadır. Bu anlamda, Archer'e göre toplumbilimcilerin 'küresel meydan okumaya' bu yeni dönüşümü kavramsallaştırarak ve kuramlar üreterek yanıt vermelidirler, çünkü toplumbilimciler 'bilincin küreselleşmesi'ni öncelikle yaşayan bireylerdir (Archer 1990:1). İkinci olarak, kimliği dışarıdan tayin edilen veya kimliğini kaybetmiş bir toplumda ortaya çıkan çeşitli biçimlerdeki Batı egemenliği (Akiwowa 1990a:13, Dhaoudi 1990:193, Oommen 1991:75) bilgi ile toplum arasındaki ilişkilerin biçimini etkilemektedir. Bu iki durumda da Toplumbilimcinin bakış açısı (perspective) yani 'şeyleri algılamadaki bütünsel biçimi' (Curtis and Petros 1970:11) kendine özgü tarihsel ve toplumsal çevre tarafından belirlenmez. Mannheim bireylerin tarihsel toplumsal çevreleri tarafından belirlenen spesifik fikirleri ve iddiaları sınırlı (particular) ideoloji olarak görür. Buna karşın, fikirleri çepeçevre kuşatan belirleyici toplumsal olgu olarak gördüğü bütünsel (total) ideoloji temelinde bilgi toplumbiliminin bakış açısını tanımlar. Toplumsal düzendeki nesnel konumları gereğince yerleşik sınırlardan zihinsel olarak kurtulabilen çok az sayıda birey vardır. Aydınlar herhangi bir toplumsaltarihsel dönemde düşüncenin belirlenmesinde temel bir rol oynayan toplumsal koşullardan kurtulabilir.

Bir taraftan, toplumu kendi içinde sınırlı bir bütünlük olarak ortaya koyan toplumsal belirlenme, bütünsel ideoloji, ve yerleşik toplumsal sınırlar gibi kavramlar bilincin küresel oluşumunu, diğer taraftan, bireyi veya etkileşimi vurgulayan bakış açıları bunlar üzerindeki toplumsal olmayan süreçlerin egemenliğini göz ardı eder. Toplumsal bilimlerde yerelliğe dayalı söylemler Mannheim gibi "toplumbilimcinin algılamaları ve düşünceleri kendi toplumsal durumu ve kendi kültürünün egemen değerlerinden çok derinden etkilenir" (a.g.e.: 1970:48)

görüşünü savunurlar. Sınırlı bütünselliği olan toplum kavrayışına bağlı olarak yerelci söylemler de bu bilgi toplumbilim anlayışına katılırlar ve ülkeler arasındaki asimetric ilişkilerin sona ermesiyle her toplumun kendi toplumbilimini geliştireceğini varsayarlar. Oysa ki, yerelcilik bir taraftan teknolojik devrim sonucunda toplumsal bilimlerde gelişen teknik ve özsel kavramlara başvururken, diğer taraftan bu devrimin yerellikler açısından geri dönülemez derin bir dönüşüme neden olduğunu görmezden gelir.

TOPLUMSAL BİLİMLERİNİN GELİŞMESİ

Toplumsal bilim söyleminde yerelcilik, Pozitivizm, Marksizm ve İşlevselcilik gibi genel kabul gören geleneksel ideolojilerin işlevleri kadar önemli bir işleve sahip olan yeni bir ideolojik konuma işaret eder. Fakat, toplumbiliminde hakim olan bu kuramsal geleneklerin aksine evrensel bir toplumbilimsel bilgi anlayışının karşısında durur. Her şeyden önce yerelcilik, toplumbilimsel yöntem ve kuramların kökenlerinin toplumsalkültürel bağlam içinde olduğunu varsayarak kendi söylemine bir meşruluk zemini hazırlar. Toplumbilimin ortaya çıkışı ve gelişimi tarihsel olarak Batıya bağlı olduğu için, yerelcilik Batı dışı ülkelerdeki toplumbilimlerin Batıya bağımlılıktan kurtulup kendi kültüreltoplumsal bağlamlarına döndürülmesi ve bu doğrultuda bir gelişme göstermeleri gerekliliğini vurgular. Bu anlamda toplumbilimini yerelleştirme çabaları 1970'lerde ivme kazanmaya başlamıştır. Yerelleştirme konusundaki artan ilgiler 1973'de Unesco'nun Smila, Hindistan'da organize ettiği Toplumsal Bilimlerde Öğretim ve Araştırma üzerine Birinci Asya Konferansı'nda ortaya konmuştur. Unesco'nun 1976'da Paris'te organize ettiği Toplumsal Bilimler alanında Bölgeler arası İşbirliği toplantısında katılımcılar, toplumsal bilimlerde gelişmiş ülkelerin belirleyici rolü üzerinde durmuş ve toplantı raporunda şu görüşlere yer vermiştir:

[Toplumsal bilimlerde bilgi akışı] veren ile alan, patron ile müşteri arasında düşey bir ilişkidir....Bugün bütün Üçüncü Dünya ülkeleri siyasal olarak bağımsız oldukları halde, toplumsal bilimler alanında 'kendi kendini yönetme' hala elde edilmemiştir....Yerli toplumsal bilimcilerin sayıları şüphesiz artmıştır, fakat Üçüncü Dünyamdaki, hatta kendi bölgelerindeki

Toplumsal Bilim Söyleminde Yerellik (103-116).

meslektaşlarından daha çok Batılı meslektaşlarıyla bağlantı içindedirler; bu toplumsal bilimcilerin sordukları sorular, kullandıkları paradigmlar ve araştırma teknikleri, ülkelerinin geleceklere hakkındaki görüşlerinin çoğu Batıdan ithal edilmekte veya toplumsal bilimcileri de kapsayan Batılı düşünürlerin çalışmalarından uyarlanmaktadır. Böylece Toplumsal Bilimlerin çoğu zaman kendi toplumlarıyla alakasızlıkla yargılanmaları ve toplumlarından yabancılaşmış olmakla suçlanmalarına şaşmamak gerekir (aktaran Atal 1981:189).

Yerelleşme sorunu yine Ulusal Toplumsal Bilim Kurulu Konferansı'nın 1977 toplantısında ele alınmıştır. Bunlara ek olarak WennerGren Vakfı yerel antropoloji üzerine bir toplantı düzenlemiş, Kore Toplumsal Bilim Araştırma Kurulu 1979'un başlarında bir seminerde 'Toplumsal Bilimlere Batılı Yaklaşımların Koreleştirilmesi' konusunu tartışmış, yine aynı yıl Asya Toplumsal Bilim Araştırma Kurulu Derneği benzer bir tartışmaya öncülük etmiştir. Üçüncü Dünya toplumbilimcilerinin ortak ilgileri ile 70'lerde ortaya çıkan yerelleşme sorunu sonraki yirmi yıl içinde ulusal ve uluslararası konferans ve toplantılarda artarak önem kazanmıştır.

Yerelleşmenin Üçüncü Dünya toplumbilimcileri arasında ortak bir bilinçle önem kazanması her şeyden önce, yerel kültürün kendi iç gelişiminin değil yerelliği yüzyıllardır sömürgecilik ve modernleşme süreçleriyle dönüşüme uğratan dünya genelinde etkin olan süreçlerin bir sonucudur. Bu süreçler içinde ekonomik ve siyasal alanlardaki teknolojik gelişmeler toplumların kendi içsel yapılanmalarını ortadan kaldırmış ve özellikle enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte toplumlar artık McLuhan'ın (1964:93) ifade ettiği 'küresel köyün yeni dünyası'nın parçaları haline gelmişlerdir. Topluluklar, klanlar, kabileler, etnik gruplar, uluslar, hatta devletler arasındaki farklılıklar, bütün toplumları etkileyen gelişmeler sonucunda geçmişteki anlamlarının çoğunu kaybetmişleridir. Aralarındaki sınırlar gittikçe daha akışkanlaşmış ve siyasal ve askeri bloklar, bölgeler, ekonomik alanlar ve küresel şebekeler çok daha anlaşılır hayati bütünler olarak ortaya çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan yapılar yatağ değil, merkezler ve onlara bağımlı çevrelerden oluşan düşey ve hiyerarşik yapılardır (Sztompka 1990:51-52). Küreselleşmiş olan dünyada anlam ve kavramlar çifte mekaniz-

mayla tek biçimleşmektedir: gerçek tecrübeler ve yaşam biçimleri git gide benzeşmekte; bunlar farklılıklarını sürdürseler bile, yabancı tecrübeler ve yaşam biçimleri ile ilgili bilgiler turizm, kitle iletişim ve kişisel bağlantılarla daha fazla elde edilebilmektedir. Böylece farklı toplumlar arasında ortak kavram ve anlamlarla iletişim sağlama geçmişe göre daha fazla müsait hale gelmektedir. Uluslararası düzeyde ortak bir iletişim sistemi içinde toplumbilimcilerin kullandıkları kavramlar ve anlamlar da bir tekbiçimleşme sürecine girerler. Bu yerel toplumbilimi geliştirmeye çalışanların iddialarının aksine yaşam biçimlerinin tekbiçimleşmesine paralel gelişen bir süreçtir. Bakış açılarının türdeşleşmesi ve alaka yapılarının uyumu toplumların geçirdiği köklü değişimlerin akademik alandaki yansımaları olarak gelişir. Fakat yine de toplumbilimciler arasında bu gerilim, bölgesel ve uzlaşmaz olanın veya bütünsel ve uyuşmaz olanın vurgulanması yoluyla varlığını iki temel eğilimin çatışması biçiminde sürdürür. Böylece, bir tarafta özel kuramsal bağlamlardan alınan ve bütün kuramsal ve yöntembilimsel izahlarca toplumbilimsel iletişimin vazgeçilmez araçları olarak ileri sürülen kavramların artan bir sultasını, diğer tarafta, farklı kuramlar arasında köprü kuran, farklı kuramsal geleneklerden doğan parçaları birleştiren çok boyutlu kavramların giderek büyüyen bir cazibesi vardır.

Sztompka, toplumbilimsel kavramların toplumsal kavramlarla uyum göstermesi gerekliliğini savunan göreci ve etnosentrik yaklaşımların bu gelişmeler karşısında geçersiz hale geldiğini; çünkü toplumların birbirlerini anlayabilecek kadar köklü bir değişim geçirecek geçmişte var olan birbirlerini anlama sorununun çözüldüğünü iddia eder. Bu görüşünü Sztompka (a.g.e.: 52) şu şekilde ortaya koyar:

Toplumsal antropologların bağlamsal yeniden yorum veya görecileştirme dedikleri sıradan insanların günlük pratikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçta, anlam dünyaları, kavramsal çerçeveleri ve alaka yapıları ortak uzlaşımlara varırlar. İnanç ve yorumlarında hala farklılaşmalar bile, değişik toplumların üyeleri birbirlerine geçmişten söz etmek yerine birbirlerini anlamaya başlarlar. Toplumüstü anlamlar yöntembilimsel hileler sonucunda değil gerçek bir tarihsel süreç sonucunda ortaya çıkar. Toplumsal kavramların ortak ölçülemezliği sorunu önce olduğundan daha az geçerli hale gelmekte-

dir...Benzer bir süreç toplumbilimsel topluluk düzeyinde de meydana gelmekte ve toplumbilimsel kavramların karakterini etkilemektedir. Toplumbilimi az veya çok benzer ilgi alanı ve yöntemi ile küresel olarak geçerli kabul edilebilir hale gelmektedir....Mahalli, ulusal veya bölgesel spesifite daha önemsizleşmekte ve yerine tedricen dünyanın değişik ülkelerinden veya parçalarından bilim adamlarının dahil oldukları kuramsal ve yöntembilimsel yönelimler geçmektedir. Toplumbilimsel kuramların kendilerinde benzer birleştirici bir eğilim hakim olmaktadır.

Yerelleşme sorununun uluslararası toplantı ve konferansların bir parçası olarak ortaya çıkması farklı anlam ve alaka yapıları arasında bir uyulaşım biçiminin özel bir ifadesi olarak görülebilir. Ancak gerçekte toplumsal düşüncenin uluslararası ortak bir düşünce biçiminin parçası haline gelmesinin çok daha uzun bir tarihi vardır. Yine de yerel üzerine vurgunun uluslararası gündemin içinde önem kazanması, Batı düşüncesinde öz eleştiriyi ve bir dönüm noktasını temsil eden yaklaşım ve düşüncelerin etkinlik kazanmasıyla aynı döneme rastlar. Bakış açılarının, yaşam biçimlerinin ve tecrübelerin türdeşliğinden çok farklılığının altını çizen bu anlayışlar felsefe, toplum bilimleri ve sanatta, postmodern, sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu gibi akımlarla ifade edilmektedir. Yerel değerlere öncelik veren bir toplumsal bilim inşasına çalışmak, bu akımlardan farklı olarak modernliği aşma değil modernleşme sürecini önleyen yapılara göndermede bulunarak kendi söylemini meşrulaştırmaya çalışır. Fakat, bu durumda uluslararası bir söylemin parçası olarak anlamların ve kavramların mahalli, yerel, topluluksal bir gerçekliği ne kadar temsil edebilecekleri sorunu daha çok önem kazanmaktadır. Bu sorun, temelde gerçekten farklılıklar ortadan kalktığı zaman farklılık hayalinin önem kazanması sorunu olarak görülmelidir. Yerel değerleri temsile dayalı geliştirilen kuramsal değerlendirmeler sonuçta tarihsel bir anakronizm hastalığına yakalanmışlardır. Ancak, yerelin bilgisi bu şekilde bir özgün değer sisteminin ürettiği otantik bir bilgi türü olmaktan çok uluslararası gündemin belirlediği bir bilgi türü haline gelmektedir.

TOPLUM VE TOPLUMSAL BİLİM

Yerel kültürel geleneklere dayalı bir toplumbilimi inşa etme girişimi, toplumsalkültürel çevre

ile o çevreye ait bireylerin zihinsel etkinlikleri arasında yakın bir ilişki olduğunu vurgulayan egemen bilgi toplumbilimi perspektifiyle uyum içindedir. Bilgi kendi kendine yeten bir bütün olan toplumun bir parçası olarak değerlendirilir. Her toplumun, hatta her topluluğun kendisi için yeterli bir bilgi birikimi ve bilim pratiği vardır. Böyle bir yaklaşım toplumbiliminin toplumbilimi anlayışının doğuşuna yol açmıştır (Curtis and Petros 1970:45). Bilgi ile toplum arasındaki ilişkiyi irdeleyen bilgi toplumbilimi perspektifi içinde yerelci söylemleri haklılaştıracak bir hareket noktası bulmak mümkün olsa da, uç noktada bir yerelci toplumbilimi anlayışı evrensel iletişimi ve paylaşımı olan bir bilgi türünü yadsıma eğilimindedir. Evrensel bir toplum kuramı görüşü yerel bilgi türlerini bastıran bir bilim siyasetinin parçasıdır. Yerelliği evrenselliğe karşı bir alternatif olarak sunan yaklaşımlar her toplumun, toplumbilimine kendine has yöntembilimsel ve kuramsal bir çerçeve kazandırabilecek özel niteliklere sahip olduğunu varsaydıkları için yerelleşmeyi gerçekleştirebilir bir amaç olarak görürler.

Yerelcilikle ilgili göz önünde bulundurulması gereken diğer önemli konulardan biri de sosyal bilimlerin doğası üzerine yapılan tartışmalardır. Bunlar daha çok toplumsal bilimlerin değerler, inançlar ve ideolojilerden ne kadar koparılabilirliği ile ilgilidir. Toplumbiliminin doğuşundan itibaren değerlerin bilgidan ayrılıp ayrılamayacağı en önemli yöntembilimsel sorunlardan birisi olmuştur. Bilimcilik bu anlamda ilkece toplumbilimleriyle doğal bilimlerin benzer bir biçimde bilgiye ulaşabileceklerini savunan görüşü temsil eder. Yine bilimci ve Marksist toplumbilim gelenekleri bilimsel bilginin ideolojik içerikten arındırılması konusuna özel bir önem vermişlerdir.

Toplumbiliminin nesnellikle ilişkisi konusunda Gellner (1984:584), çağdaş toplumlarda uygulandığı kadarıyla sosyal bilimlerin, bilimin temel özelliği olan 'fikir birliğine' bir dereceye kadar ulaştığını ileri sürer. Yerelci söylem açısından sorun edilebilecek konu toplumbiliminde fikir birliği olsa bile bunun bir bastırma sürecinin sonucu olup olmadığıdır. Varsa bile fikir birliğinin dünyanın farklı toplumlarından, farklı kültürel miraslardan çıkan yaklaşımların ne kadar adil ve açık bir karşılaşması ve birbirleriyle tartışması sonucunda oluştuğunu anlamaya çalışmak yerelciliğin ortaya çıkış gerekçesini daha iyi kavramamızı sağlar. Çünkü ye-

relci iddialar, fikir birliği ya da nesnellikten çok herhangi bir bilginin üretilmesine öncelik eden koşullara ve bilginin oluşmasında belirleyici olan özgün zihin yapılarına dikkat çeker. Bu anlamda kendisini evrensel doğruluk iddialarıyla sunan bir bilgi türü kendi arka planında bulunan özel tarihsel, kültürel koşulların göz ardı eder.

Batılı paradigmanın egemenliğine karşı direnme, toplumbilimcinin içinde bulunduğu özel bağlama göre üslup ve içerik kazanarak ifade edilir. Yerelci anlayışlar her ne kadar değerlerin bilgi için yönlendirici rol oynadığını ortaya koysalar da, bu söylemlerde ortaya çıkan ideolojibilim ilişkisi bilgi ve değer konusunda geleneksel yöntembilimsel tartışmaların dışında bir anlam kazanır. Bilimde yöntembilimsel düzeydeki farklılıklar nesnel bir bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı ile ilgili farklı bakış açıları yansıtırken, kültürü temsil eden yaklaşımlar arasındaki farklılıklar kültürün dünya ve yaşam hakkındaki değerlerini farklı açılardan yansıtır. Böylece, batılı toplumbilimi içindeki farklı yöntembilimsel ve kuramsal görüş ve ekollere rağmen ortak bir çerçevenin parçaları olarak görülür.

'Değerler' ile 'gerçekler' arasında bir ayrım yapıp yapılmaması hakkındaki yöntembilimsel tartışma toplumbilimi disiplini kadar eski bir tartışmadır. Toplumbiliminin ortaya çıkışında nasıl bir metodolojiye dayalı olarak bilgi üreteceği konusuna genel bir eğilim olarak doğal bilimlerle arasındaki benzerlikler ya da farklılıklar vurgulanarak bir açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Doğal bilimin bilimselliğin ölçütlerini taşıdığına dair ortak bir inanç bu genel tutumun nedenidir. Toplumbiliminin üstatlarından hem Durkheim hem de Comte toplumsal bilimlerdeki araştırma yönteminin doğal bilimlerdeki benzer olduğunu savunmuşlardır (Benton 1977:83).

Buna karşın, Weber kültürel bilimleri doğal bilimlerden ayıran 'değerlilik' ve 'anlama'ya dikkatimizi çeker. Burada doğal bilimlerle toplumsal bilim arasında yöntembilimsel açıdan benzerlik ya da farklılığın geçerliliğini tartışacak değiliz. Tartıştığımız konu açısından önemli olan böyle bir anlayışın, yani iki bilimsel alan arasında benzerlik veya farklılık ortaya koyarak geliştirilen yaklaşımların doğal bilim felsefesindeki çeşitli yaklaşımlar ve tartışmalar dikkate alındığında ne anlam ifade edeceğidir.

Değerlendirmemizi nesnelci ve mantıkçı bilim görüşleriyle sınırlandırmadığımız taktirde, sadece toplumbiliminde değil doğal bilimlerde de fikir birliği ne derecede olursa olsun her zaman ideolojilerin yani 'gerçeklik'in bilgisine ulaşmada 'kuram'ın rolünün göz ardı edilemeyeceğini görürüz. Buna karşın, 19. yüzyılda toplumbiliminin öncülüğünü yapanlar doğal bilimlerde bilginin değerden bağımsız nesnel bir yöntembilimle elde edildiğini varsaymışlardır. Toplumsal gerçekliği birbirinden farklı kuramlar geliştirerek açıklamaya ve anlamaya çalışan Durkheim ve Weber böyle ortak bir görüşe sahiptir. Buna karşın, emprisist doğal bilim ve yorumlamaya dayalı insan bilimleri anlayışı arasında ayrım yapan Diltheyci formülasyonlar başarısız olmuşlardır (Rouse 1987:166). Doğal bilimlerin de yorumlamaya dayalı olduğunu kabul edenler iki bilim türünün yorumlama biçimi açısından aralarındaki farklılıklara dikkat çekerler.

Toplumbiliminde nesnellik tartışmasıyla ilgili iki başat ideoloji görüşü önem kazanmaktadır. Bunlardan birisi toplumbiliminin doğal bilimin metodunu izlemesi gerektiğini düşünen pozitivist görüş, diğeri ise bilim anlayışını kapitalizm eleştirisi bağlamında sunan Marksist geleceğin ideoloji görüşüdür. Her iki tutum da ideolojinin bilimden uzaklaştırılması gerektiğini savunur. Toplumsal bilimlerde her iki ideoloji değerlendirmesini liberal bir toplumsal bilim bakış açısı temelinde reddeden Gareau (1987:598) ideolojinin toplumsal bilimlerin, bilimsellik dışı, bölümlenmiş doğasında kök bulunduğunu savunur. Bu görüş ideolojiyi, kendi ideolojik temeliyle epistemolojik bir kırılmaya neden olan 'bilimin tarihöncesi' olarak gören Althusser'in yaklaşımıyla çelişmektedir. Althusser'e göre ideolojinin ortaya koyduğu 'sorunlar'ın çözümleri kuram dışı ilgilerle sorulan 'sorular'da önceden verilidir. Buna karşın, bilim 'hiçbir garantisi' ve 'hâlihazırda' çözümleri olmayan hakiki kuramsal doğası olan sorunları ortaya koyar. Bu nedenle bilimin yapısı, ideolojinin tersine açıktır. İdeoloji 'yanlış/ kapalı/ bilgi üretmede yetersiz' bir yapıdadır. İdeolojinin kurgusal merkezi özneye bağlı olmasına rağmen özne 'bilimin' merkezinden çıkarılmıştır (McLennan, et. al. 1977:87-88). Althusser'in "bireylerin gerçek hayattaki varoluş koşullarıyla olan hayali ilişkilerinin bir temsili" şeklinde açıkladığı ideolojinin doğası sosyal bilimlere de uygulanabilir. Zaten Gareau'ya (1985:34) göre sosyal bilimlerde "[ideoloji] işlevsel ola-

rak gerçekliği açıkladığını iddia eden birbiriyle çakışan inançlar bütünüdür; eylemler için gerekli amaçları, normları ve meşrulaştırmaları hazırlar, sunar; geleceğe dönük hedeflerin ve özelemlerin resmini çizer."

Doğal bilimler ile sosyal bilimlerin metodolojisi arasında farklılıklar veya benzerlikler kurmaya çalışılırken doğal bilimin hem ideolojik hem de tarihsel olmadığı düşünülmüştür. Bu nedenle, doğal bilimlerde tartışılmaz ve üzerinde fikir birliği olan ve değişmez bir metodoloji varsayılmıştır. Ne var ki, doğal bilim felsefesi içindeki çeşitli görüşler böyle bir anlayışı yadsımaktadırlar. Kuhn ve Feyerabend doğal bilimlerin tarihsel gelişimiyle ilgili analizlerinde bu bilimlerde kesin kabul edilebilecek evrensel bir metodun olmadığını göstermeye çalışırlar. Doğal bilimin ortak ve tek bir yöntemi olduğunu varsayan görüşler, ister sosyal bilimin doğal bilimlerden farklı bir yöntemi olması gerektiğini vurgulasınlar, ister bu iki bilimin benzer yöntemlerle bilgiye ulaşabileceğini varsaysınlar, sonraki tartışmalar için bozuk bir temel atmışlardır. Kuhn'a (1962) göre doğal bilimin tarihi birbiriyle ortak ölçülemez paradigmatik devreler, dönemler tarafından tanımlanır. Belirli bir dönemde bilimsel topluluk bilimin uygun metodunun ne olduğu hakkında fikir birliği içinde olur. Bilimsel etkinlikler bulmaca çözme gibidir. Bu uygun metod bilimsel topluluğun varolan problemleri, bulmacaları çözerken dayandığı egemen paradigma tarafından belirlenir. Bir paradigmadan diğer bir paradigmaya geçiş radikal bir kopuşu temsil eder. Paradigmalar keyfidir ve doğruluk iddialarını ölçecek genel geçer ve evrensel bir ölçüt yoktur. Paradigmatik değişim bir ilerleme değil kopuştur. Her paradigma bilimsel problemlerin neler olması gerektiğini ve bunlara çözümün nasıl elde edilmesi gerektiğini kendisi belirler. Bilim adamları paradigmanın tayin ettiği normlar ve buyruklar doğrultusunda bilimsel faaliyetlerini yerine getirirler.

Diğer taraftan doğal bilimin temelde anarşist çabalar sonucunda geliştiğini savunan görüşü dikkate aldığımızda sosyal bilimcilerin doğal bilim metodunu izleme girişimleri tamamen anlamsızlaşacaktır. Örneğin, Feyerabend bilimdeki ilerlemenin sistematik bir akılcılığa dayalı değil, sadece epistemolojik anarşizm yoluyla gerçekleştirildiğini ileri sürer. Varolan metodolojinin ihlali ve çiğnenmesini, varolan kuramdan kopuk ve onunla uyumsuz yeni bir 'ku-

ram' inşası için önkoşul olarak ileri sürer. Bu yüzden bilimin yöntembilimsel bir uğraşı olarak gösterilmesi düştür başka bir şey değildir (Feyerabend 1975). Hem Feyerabend hem de Kuhn bu görüşlerini doğal bilim tarihinden veriler ışığında ortaya koyarak desteklerler. Paradigmaya dayalı bir bilgi üretme etkinliği veya anarşistik bir uğraş olarak doğal bilim her iki durumda da Althusserci anlamda 'teoridışı' ilgilerle biçim alır.

AKADEMİK VE KÜLTÜREL DÜNYA

Toplumsal bilginin yerel bir kökene dayalı gelişmesi gerektiğini vurgulayan yaklaşımların önem kazanması, Batıda çağdaş disiplinlerin ortaya çıkışından itibaren bilim, sanat ve felsefede hakim olan modernist bakış açısının zayıflayarak yerini tedricen bağlamsal, öznelci ve eleştirel bir düşünüşe bırakması, bilgi ve düşüncenin oluşumunda bilimci olduğu kadar estetik bir boyutun da önem kazanması sonucudur. Toplumsal bilimlerde daha önceki dönemlerde hakim olan evrenselci, evrimci ve bilimci yaklaşımlar bir çok koldan eleştiriye uğramıştır. Yerelcilik bu eleştiri noktalarından yalnızca biri olarak modernist bilim paradigmasını olduğu kadar Batıya bağımlı modernleşme süreçlerini de reddetmektedir. Bilim, kültür ve sanat iç içedir ve her toplum kendi kültürünün bilimini üretebilir/üretmelidir. Ne var ki, akademik ve kültürel dünya birbirinden kopuktur ve bu tür bir üretim yerleşik bilim paradigması tarafından engellenmektedir. Akademik ve kültürel dünya gerçekten de iddia edildiği gibi birbirinden kopuk mudur? Akademik dünyaya temel oluşturabilecek böyle bir özgün kültürel dünya var mıdır? Yerelcilik kendine yeterli bir kültürel dünya imgesinden hareketle bilgiye özgün bir içerik kazandırmak amacıyla egemen bilimsel pratikleri eleştirir, fakat sözünü ettiği kültürün nelerden ibaret olduğu, çağdaş dünyada insan eylem, etkileşim ve ilişkilerini belirlemede ne dereceye kadar etkili olduğu ve ne kadar özgün olduğu konusunda temelli bir öz eleştiri den yoksundur. Böylece kültür kavramı çağdaş toplumbilim literatüründeki biçimsel anlamıyla sınırlı tutularak çağdaşlaşma ve endüstrileşme süreçlerinin yol açtığı geriye dönülemez dönüşümler ihmal edilir. Yerelciliğin ortaya koyduğu değerler, gündelik yaşam gerçekliğinin parçaları olarak değil, gündelik yaşamın akışını geçmişin sürekliliği ile karıştıran, zamanmekan bulanıklaşmasının sonucu olan imge değerler olarak bir işleve sahiptirler.

Batılı toplum biliminin hakimiyetine karşı yapılan eleştirilerde (Atal 1981, Trak 1985, Gareau 1986, Dhaouadi 1990, Akiwowo 1990) biçimsel olduğu kadar yöntembilimsel ve kuramsal açıdan bir yeniden yönelimin gerekliliği vurgulanmakta ve Batılı yöntembilimleri ve kuramlara duyulan memnuniyetsizlik alaka devrimi olarak adlandırılabilir bir anlayışa yol açmaktadır. Bilimsel etkinlik ile bu etkinliğin bağlamının ayrılmazlığını savunan ve bu nedenle bilginin evrensel bir değerinin olamayacağını savunan yerelcilik kültürel değerleri bilginin yönlendirici çerçevesi olarak görür. Dahası birbirinden ayırt edilebilecek kendine has kültürel yapıların bulunduğunu varsayar. Bu anlamda toplumbilimini yerelleştirme çabaları, içinde yer aldığı kültürel bağlama göre bir meşruluk alanı bulmaktadır. Batı dışı toplumlarda kültürün önceliğine dayalı olarak ortaya sürülen yerelci görüşler, Batı toplumlarında marjinal, feminist ve çevreci hareketlerin temsil ettiği hakim kültürel formlara karşı alternatif yaşam tarzları ve düşünce biçimleri arayışına tekabül etmektedir. Bu hareketler ve yerelci yaklaşımlar her ne kadar çok farklı gerekçelerle ortaya çıksalar da her biri kendi açısından modernist söylemi reddetmekle ortak bir noktada buluşurlar. Fakat yine de yerelci söylemi bu eleştirel konulardan farklı kılan temel nokta, yaklaşımını Batı düşüncesi dışında ve geçmişin kültürel mirası içinde temellendirme çabasıdır.

Toplumsal bilimlerde yerelci söylemlerin önemini, bir taraftan yükselişe geçen göreci bilim yaklaşımlarını, diğer taraftan modern çağ boyunca egemen olan bilim pratiği ve anlayışına karşı direnmeye devam eden geleneksel-kültürel birikim temsiline dayalı olarak kendilerini ortaya koyan anlayışları dikkate alarak değerlendirebiliriz. Yerelci bir bakış açısı bilim felsefesindeki göreci yaklaşımları kendi söyleminin manevra alanını genişletmek amacıyla kullanırken, ilgilerini ve kendini haklılaştırma biçimlerini bilim felsefesindeki tartışmalarla sınırlı tutmak durumunda değildir. Yerelciliğin son kertede kendi söylemini haklılaştırmak için kullandığı ölçütler, insanlığın ortak bilgi birikimi olarak düşünülebilecek evrensel değerlerde değil, belirli bir insan topluluğunun yaşam biçimini kapsayan değerlerde bulunur. Bilim de dahil her alanda evrensel değer kavramı yerelcilik açısından pozitif değil negatif bir anlama ve çağırışına sahiptir. Herhangi bir evrensel bilgi anlayışı ve doğruluk iddiasını reddeden

bu yaklaşımlar modernist bilim anlayışını ve onun dayandığı temellerin kapsamlı bir sorgulamasını yaparlar. Bu çerçevede, bu tür göreci yaklaşımların çoğunda bilimsel bilgi ve pratiklerle ilgili tartışmalar bilimin yalnızca yöntembilimsel ve kuramsal açıdan mantıksal bir değerlendirmesiyle sınırlı tutulmaz. Bilimsel bilginin siyasal ve etik boyutu bilimin içsel gelişiminin bir parçası olarak kabul edilir. Bilgi yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir ve insan eylem ve etkileşimleriyle karşılıklı ilişkisi bilimsel bilginin anlaşılmasında hayati bir öneme sahip olarak görülür.

Yerelcilik bilim felsefe ve sanatlardaki tartışmalarla sınırlı kalmasa da, bilime yöneltilen yerelci ve postmodernist eleştiriler arasında bazı ortak noktalar bulabiliriz: her iki bakış açısı da, evrensel bir akıl ve bilim anlayışını yadsır; bilimde 'gerçekler' ile değerler arasında bir ayırım yapılamayacağını vurgular; modern bilimlerin ilerlemeci ilkelerine saldırır; bilimi iktidar biçimleri açısından değerlendirir. Yerelcilik, bütün bu eleştirilerini belirli bir bilgi türünü ve değer yapısını savunmak amacıyla ortaya koyarken, postmodernizmi, her ne kadar yerel doğruluk iddialarına farklılığı destekleyen bilim siyaseti içinde ilkece hoşgörülü bir tutum takınsa da, modern bilime alternatif yeni bir bilim anlayışı önermeyen eleştiriler olarak değerlendirilebiliriz. Yine de yerelciliği postmodernist bir literatür içinde haklılaştırmak mümkündür, ancak postmodernizmi yerelci bir söylem içinde aynı derecede haklılaştırmak olası görülmez. Sözüünü ettiği ve onlar aracılığıyla söylemini meşrulaştırdığı toplumun değerlerini başka topluluklardan insanlara dayatmak gibi bir amacı olmasa da yerelcilik kendi içinde mutlakçı ve özselcidir. Ancak, bu mutlakçılığı evrenselci değil belirli bir toplumun insanlarıyla sınırlı bir mutlakçılıktır. Her ne kadar bu doğruluk anlayışı analitik olmaktan çok normatif bir çerçeveye ilişkili olsa da, toplumun üyeleri arasındaki farklılıklar bu toplumun değerleri ve anlam dünyasının sınırları içinde kaldıkları sürece meşru görülür. Başka bir deyişle, bu toplumun normatif değerlerinin belirlediği sınırların dışına çıkıldığında özgün kültürel yapı da terkedilmiş sayılır. Aynı sınırlandırma evrensel bilimci anlayışın bilimin sınırları dışına çıkılmasına bakışında da görülebilir. Bilim ile bilim olmayan arasındaki sınırlar bu tür bir anlayışa dayalı olarak anlam kazanabilir. Foucault'dan esinlenen postmodernist bir bakış açısından hareketle, bu sınırları doğruluk iddiaları ve ikti-

dar yapılarının keyfi olarak belirlediği iddia edilebilir. Fakat sonuçta, yerelciliğin postmodernist bir yaklaşımdan ayrıldığı ve koptuğu nokta, postmodernizmin anlatı kavramının belirttiği gibi bütün bilme ve anlama biçimleri keyfi olduğu için kendisinin de herhangi bir keyfiyeti temsil ettiği değil, kendi kendisinin bütün bilme ve anlama biçimlerinden önce geldiği ve bunu da rasyonel, felsefi veya sosyal bilimsel ikna yolları dahil herhangi bir açıdan haklılaştırmak zorunda olmadığı çünkü kendisinin açıklama, anlama ve iknayı önceleyen bir 'öz'ü, 'soy'u temsil ettiği'dir. Bilimsel etkinliğin özü değil özün bilimsel etkinliği belirleme hakkı vardır. Ancak yerelci söylemlerde ortaya çıktığı biçimiyle, bu belirleme sadece bu özü yaşayan insanlarla sınırlı tutulur ve farklı kültürlerden insanlar üzerinde bir dayatma uygulanmaz. Bu açıdan evrensel anlamada türdeşleştirici bir doğruluk iddiası içermez.

Toplumbiliminin bir bilim olarak ortaya çıkışında belirleyici rol oynamış olan yaklaşımlar bilimsel bilgiyi içinde bulunduğu toplumun özel koşullarını aşan bir öneme sahip olarak görmüşlerdir. Bilgi her ne kadar belirli bir tarihsel bağlamın ürünü olsa da, sonuçta ortaya koyduğu doğrular bütün insanlığın ortak değeri olarak kabul edilmiş ve nesnellik arayışları bu çerçevede haklılaştırılmaya çalışılmıştır. İnsan yaşamının özel tarihsel biçimlenmeleri dışında bir nesnel bilgi arayışı toplumsal bilimlerin birer bilim alanı olarak doğuşu ve gelişmesi için vazgeçilmez bir öneme sahip olmuştur. Düşünürler kendi toplum kuramlarının bir parçası olarak bilime ve bilimsel bilgiye evrensel bir değer atfetmişlerdir. Klasik biçimleri 19. yüzyılda belirginleşmiş olan bu bilimlerde nesnellik arayışını pekiştiren temel bir varsayım tarih içinde insan ve toplumun sürekli bir gelişme gösterdiği ve buna ek olarak bu bilimlere ortaya çıkaran toplumların da insanlığın en üst gelişim basamağını temsil ettikleridir.

Comte, Marx, Weber ve Durkheim gibi düşünürlerin her birinin çağdaş toplumla ilgili görüşleri ve çözümlenmeleri toplumbiliminin çağdaş biçiminin belirlenmesinde ve ilgi alanlarının billurlaşmasında hayati öneme sahip olmuştur. Bu düşünürler hem kuramsal hem de yöntembilimsel açıdan toplumbiliminde birer geleneğin öncüleri sayılmışlardır. Çağdaş toplumbiliminin yalnızca bu düşünürlerin tartıştıkları konular ve belirledikleri önceliklerle sınırlı olmamasına karşın, toplumun bilimsel bir ince-

leme nesnesi olarak ortaya çıkmasını, bugün çok farklı ilgi ve bakış açılarıyla küresel düzeyde toplumbilimcilerin toplum kavramı etrafında ortak bir 'nesne' üzerinde düşünerek, tartışarak, ve araştırmalar yaparak ortak bir literatürün oluşmasına katkıda bulunmalarını her şeyden önce bu düşünürlerle borçluyuz. Toplum bilimsel bir inceleme alanı olarak bu düşünürlerin çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Toplumbiliminin bu düşünürlerden sonraki dönemde kurumsallaşma ve bilgi birikimi açısından önemli ilerlemeler sağlamıştır, fakat çağdaş toplum var olduğu sürece toplumu her anlama girişiminde toplumbilimciler bu düşünürlerin görüşlerini ve/veya bu düşünürlerin görüşlerinden ilham alınarak geliştirilen yaklaşımları dikkate almak durumundadırlar.

Yerelcilik çağrıları toplum bilimcilerin ulusal, bölgesel, kültürel, topluluksal bağlamına dayalı olarak çeşitlilik gösterir. Bu anlamda her bir yerelleşme talebi bir benzezmeklik vurgusudur. Benzezmeklik iddialarına dayalı olarak ortaya çıkan yerel toplumbilimler geliştirme çabaları, Birinci Dünya toplumbiliminin egemenliğine direnen Afrika, Asya ve Latin Amerikalı toplum bilimcilerin ortak gündemlerini oluşturur. Bunlardan her biri Batılı toplumbiliminin egemenliğine karşı kendi toplumsalkültürel farklılığı temelinde yerli bir toplumbilimi geliştirmeye çalışır. Yerelleşme isteği biçimsel, kuramsal ve yöntembilimsel düzeylerde toplumbilimine toplumsal yaşamın bir parçası yapmaya çalışmasının yanında, bu isteğin siyasal ve etik boyutunun da aynı derecede önemli olduğunu görmekteyiz. Toplumbiliminin toplumun kendi değerleri çerçevesinde belirlenen bir bilgi üretim sürecine sokulmak istenmesi, kuram ve yöntembiliminin toplumun kendi siyasal ve etik önceliklerince belirlenmesi çabası da demektir. Bilginin bu bilgiye muhatap olan insanların hayatlarını nasıl etkileyeceği ve ne tür bilginin üretilmesi gerektiği konusunda karar verecek olan bir arada ortak değerleri paylaşan insanların oluşturduğu toplumdur

Bu noktada yerelciliği, yerli olan bir toplumbilim teorisi ve metodunun gelişmesi için sosyokültürel düzeyde temellendirilmeye çalışılan bir istek olarak görebiliriz. Biçimsel düzeyde yerelcilik, içeridekilerin veya bir toplumun kendi toplumbilimcilerinin bilim disiplinindeki çalışmalarında kendi çabalarını gerekli görür. Kuramsal ve yöntembilimsel düzeyde, yerelcilik toplumbilimine yerel gelenek içinde kendi-

ne özgü bir temel bulmaya çalışır (Atal 1981). Ancak, yerelciliğin, Batılı kuram ve yöntem-bilimlerin siyasal ve etik yönünü oluşturan temel önermeleri önemli ölçüde değiştirip değiştirmediğinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek için çağdaş dünyada bilginin yapısı ve yaşam süreçleri ile bilginin ilişkisi konusunda kapsayıcı bir bakış açısına ihtiyacımız vardır. Yapısal bir değişim yaşamış bir toplumda toplumbilimini bağlamlaştırmak ne kadar mümkündür? Toplumbilimine bir bağlam oluşturma ya da toplumbilimini toplumsallaştırma niyetinin arkasındaki temel varsayımlar nelerdir? Yerelcilik gerçekten toplumbilimsel kuram ve yöntemi yerelleştirir mi? İçeridekilerin toplumbilimsel araştırmayı kendi çabalarının bir ürünü yapmak istemeleri araştırmayı yönlendiren temel ilkelerde de bir 'kendilik' aramalarını gerektirir mi?

Bilgiye sosyokültürel alanda kendine özgü bir zemin bulmaya çalışan bir toplumbilimci sadece yöntembilimseleptistemolojik ve kuramsalontolojik sorunlarla değil, siyasal ve etik sorunlarla da karşı karşıya kalır: Böyle bir zeminin kendi etik anlayışı açısından araştırma etkinliğinin anlamı nedir? Bu zemin bilimsel disiplinlere dayalı araştırma etkinliğine ve bilgi üretimine müsaade etmek zorunda mıdır? Bu zeminden bilimsel disipline dayalı elde edilen bilginin toplumda oynadığı rol nedir? Yerelin yerel bilgisi ile yerelin bilimsel bilgisi arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu gibi sorular yerelciliğin 'yerel' konusundaki yaklaşımının ortaya çıkarılmasını sağlar.

Biçimsel düzeyde yerelleşme çabaları öncelikle bilginin içeriği ile değil, daha çok bilgi üretimine katılanların yetiştikleri toplumun önemini vurgular. Ancak; bu tür bir değerlendirme sonuçta toplumsalkültürel bütünlüğün bilgiyi üretenler üzerindeki yönlendirici rolüne dikkat çektiği sürece toplum bilimlerinde egemen olan Batılı bilgi anlayışlarının sorgulanmasına katkıda bulunur. Herhangi bir bilgi türü evrensel bir aklın değil toplumsal bir aklın ürünüdür. Böylece, yerel bir bilgi kuramında kuramdışı yaklaşımları da dikkate alma gereği ortaya çıkar, çünkü bu yolla yerelin kendi bilgi etkinliğine kendi yaklaşımı toplumsal bilimlerin yine belirli toplumların kendi ürünleri olan yerleşik çerçevesiyle sınırlanmadan anlaşılmasına çalışılır. Ancak, bu yolla yerel bilgi ile yerelin bilimsel bilgisi arasındaki olası uzlaşmazlıkları gözlemleyebilme şansımız olabilir. Yerel bilgi

etkinliği bilimsel bilgi gibi kendi bütünlüğü içinde anlaşılmalıdır, diğer bir anlatımla, değerlendirmemizi evrimci bir bilgi görüşüyle sınırlandırmadığımız zaman yerel, bilimsel olarak incelenmeden önce de kendine yeten bir bilişsel kavrayışa ve bu kavrayışı açacak, geliştirecek, yayacak bir potansiyele sahip olarak görülür.

Yerelciliğin toplumbilimindeki yeri ve toplumbilimine yüklediği sorunların daha iyi anlaşılması için, onu sadece dünya ülkeleri arasındaki yerleşik eşitsizliklerin sonucu olarak bazı toplumların kendi toplumbilimlerini diğerleri kadar geliştiremediklerini eleştiren bir anlayış olarak görmemek gerekir. Yerelin önemini toplumların köklü değişimlerden geçmesinden sonra vurgulaması nedeniyle yerelciliğin, toplumbilimsel etkinliğin kendisini daha geniş bir modernleşme eleştirisi içinde ortaya koyan bir yönelim olarak anlaşılması gerekir. İdeolojiyi en genel ve pozitif bir anlamda, dünyaya bakış biçimi olarak tanımlarsak, yerelcilik toplumbilimsel bilgi ve pratiği belirli bir ideolojinin yerküreye yayılması sürecinin bir parçası olarak değerlendirir. Toplumbilimi çağdaş toplumların bir ürünü olarak, yerel kültür ile bu kültürün çağdaşlaşma sürecine girmesi aşamasında karşılaşmaktadır. Daha önce kendi anlam yapısı içinde bir anlama ve bilgilene biçimine sahip olan topluluklar artık başka insanlarla ortak paylaşım alanları geliştirmek durumundadırlar. Bir taraftan, Üçüncü Dünya'da bilginin ve toplumbilimin kendine özgü bakış açılarına sahip olması gerekliliğini vurgulayan görüşler, toplumun ideolojisinin bilim üzerinde belirleyici konumunu savunurlar. Diğer taraftan, Batının etkisi altında gelişen toplumsal yapının değişimi Batılı toplumbiliminin ithaline yol açmıştır. Bu noktada bilgi, toplumbilim ve toplumsal çevre arasındaki yakın ilişki göz önüne alınarak bilgi sosyolojisinin bakış açısı sorgulanabilir. Bilgi sosyolojisi açısından yaklaşıldığında, toplumbilimsel bilgiyle ilişkili olabilecek ve kendi biricikliği ve bütünlüğü içinde ele alınabilecek bir toplumsal bağlamın belirsizliği sorunu vardır. Bununla ilgili olarak, küresel düzeyde açıklayıcı bir karaktere sahip olan bir sosyal bilimin bağlamaştırılmaya çalışılması paradoksa değinilmelidir. Bağlamaştırma çabaları ne yazık ki küreselleşme sürecinin önemini göz ardı etmektedir.

Toplumbilimini değerlendirmeye çalışırken aslında bu değerlendirmeye eşlik edebilecek biri-

kimlerin dışına çıkılıp çıkılamayacağı konusu yerelci bir bilgi anlayışının önündeki en önemli sorunlardan biridir. Bu anlamda, tutsaklık eleştirisi ve yerelleşme istekleri, bilim disiplinine dayalı çabada varolan siyasetik önceliklerin kökten değişimlerini sağlayabilecek gerçek bir karşıt söylem oluşturmaz. Liberal veya göreci bir bilgi siyaseti farklılıkların kendi bilgilerini üretmelerini insancılık adına destekler. Hem bilgi hem de yaşam tarzı açısından farklılıklara yaklaşımımız çağdaş dünyanın doğasıyla ilgili değerlendirmemiz içinde anlam kazanır. Yerelci söylemleri böyle bir bakış açısıyla anlamaya çalıştığımızda, hem yaşam değerleri hem de bilgi alanında farklı olarak ortaya koyduklarına ne anlam verdiklerini kavrayabiliriz. Bu açıdan, öncelikle farklı yönelimler olarak ortaya konan gelişmelerin, aralarındaki farklılıklara karşın ortak bir anlam ve kavramlar dünyasını paylaşan bir anlayış içindeki farklılıklar olarak mı, yoksa birbiriyle ortak iletişim bağları sorun olmadan kendilerini konumlandıran farklılıklar olarak mı değer kazandığının sorgulanması gerekmektedir. Bir anlam paylaşımı sistemi içindeki farklılıkları temel farklılıklar olarak görmeyebiliriz. Farklı anlam paylaşımı sistemleri arasında temelli bir farklılıktan söz edebileceğimiz gibi, bunlar arasında ortak bir iletişim bağının bulunması da zorunlu değildir. Gerek Foucault'nun (1987) kendi içinde farklılıkları artırarak tahakküm sağlayan söylem, gerekse Kuhn'un (1962) iç farklılıklarını ortak bir değer sistemi vasıtasıyla bütünleştiren paradigma kavramları, kendi kendilerini üreten bilgi sistemlerinin iç farklılıklar yaratarak işlerini kolaylaştırmalarını anlamamıza ışık tutarlar.

İkinci olarak, yaşam biçiminin türdeşleştiği bugünkü dünyada farklılık kavramı daha çok içeriği ve anlamı boşaltılmış bir tarzda anlaşılacaktır. Bir Müslümanın otomobili ile ilişkisini bir Budistin otomobiliyle ilişkisinden hangi açılardan farklı olarak değerlendireceğimizi belirleyen kriterler, bu iki insanın gündelik yaşam biçiminin oluşumundaki ortak öğeleri göz önünde bulundurduğumuzda, bugünü geçmişin kavramlarıyla değerlendirmenin, dolayısıyla bugüne ilgili derin bir içgöründen yoksun olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Bu durum Heidegger'in (1977) çerçeveleme, Marcuse'un (1964) tek boyutluluk ve Ellul'un (1964) teknolojik toplum olarak tanımladığı olgunun küresel boyutta hakimiyetini gösterir. Diğer taraftan, farklılığı vurgulama yoluyla küresel veya evrensel bilgi anlayışını reddeden ve bilim-

sel disipline yeni ve farklı bir içerik ve işlev kazandırmaya çalışan iddiaların ya geleneksel kültürel kimliklerin sürekliliğine dayalı bir anlayışla hareket ettikleri ya da kimlikleri farklılaştırırken çağdaş gündelik süreçlerin önemini talileştirdiklerini söyleyebiliriz. Bunlardan birincisini yerelciliğin, ikincisini ise radikal bir toplumbilim anlayışının temsil ettiği söylenebilir. Radikal bir toplumbilim anlayışı bilgiyi insanların kendi gönüllü yönelimleriyle geliştirmeleri gerektiği üzerinde durur ve bu anlamda insanların neyi nasıl algılamaları gerektiğine yine onların karar vermesini savunur. Bu anlamda modern toplumbilimin eleştirisini kapsayan iki toplumbilimsel yönelim arasındaki belirgin fark ortaya çıkmaktadır: yerelcilik sosyo-kültürel özgüllükleri vurgulayan bir anlayış olarak Asya ve Afrika toplumbilimcileri arasında yaygın bir kabul görmekte, radikal toplumbilim ise postmodern toplumbilimsel bir yorum olarak kendisine daha çok Avrupalı ve Amerikalı taraftarlar bulmaktadır.

Kısaca yerelleşme olarak kavramsallaştırılan gelişmeler, yerlilerin kendi yanılsamalarıyla Batılı toplumbilimin küreselleşmesine yaptıkları katkılar olarak görülebilir. Yerel olduğu ileri sürülen yaklaşım daha yakından incelendiğinde, çoktan kitlesel ve küresel bir çerçeveye dahil olmuş değerler ve etkileşimleri akademik düzeyde tekrar, ancak bu kez farklılık söylemi temelinde, aynı çerçeveye oturma girişimi olarak karşımıza çıkar. Burada farklılık aynı oyun içinde taraf değiştirmeden başka bir şey değildir: yerel olduğu ileri sürülen yaklaşım paradoksal bir mahiyettedir ve eğer dünyanın küresel tek biçimleştirici teknobilimsel dönüşümüne maruz kalmamış hala yaşayan bir yerellik varsa, yerelliğin özgüllüğünü yıkıp, insan yaşamından uzaklaştırmada önemli katkıları vardır. Bu anlayışın kökleri sömürgecilığe karşı kendi kültürel değerlerini koruma çabasına kadar gitmektedir. Sömürgecilik karşıtlığı yerlilerin kendi kültürel değerlerini Batı karşısında güçlü olmak adına dünyanın araçsallaştırılmasını hazırlayan ve hızlandıran bir rol oynamıştır. Bunun nedeni teknobilimsel süreçlerin değerden arınmış olarak değerlendirilmesidir. Niyeti ne olursa olsun, yerelcilik yereli kitleselleşmenin seline boğdurma girişimi olarak zaman ve mekan algısının şizofrenleşmesinin akademik düzeyde bir tezahürüdür. Yerelcilik kültürel değerler ve etkileşimleri geçmişten alır fakat onları bugün yaşıyorlarmış gibi görür, dönüşüme uğrayanı kendini gerçekleştirme çabası olarak

değerlendirir. Bu nedenle toplumbilimini yerelleştirme çabalarının hayali ve yanılsatıcı biçim ve içeriklerine dikkat edilmelidir.

SONUÇ

Küresel ve yerel kavramları etrafındaki tartışmaları iki temel noktayı dikkate alarak değerlendirebiliriz. Bunlardan ilki yerelci söylemlerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan, yerelleşme çabalarına meşruluk kazandıran tarihsel olgulardır. İkincisi ise küreselleşme sürecinin kendi dinamiği ile ilgilidir. Öncelikle, yerelleşme çabaları toplumbilimsel kuramların yayılmasında ve toplumsal yapının değişiminde Batı toplumları ile dünyanın geri kalan toplumları arasındaki eşitsiz ilişkilerin belirleyici bir rol oynadıkları üzerinde durur. Üçüncü Dünya toplumlarında bilimsel disiplinlere ait pratikler, ürünleri oldukları süreçlerin pekişmesine ve belirli bir bilgiyaşam anlayışının yaygınlaşmasına hizmet etmişlerdir. Bu yayılma sürecinde insan eylemi ve etkileşimi kültürün kendi iç dinamiklerini kırarak şekilde evrensel ölçütlere maruz kalarak dönüşüme sokulmuş, hem de bu etkileşim, eylem ve değerleri anlama ve açıklama çerçeveleri olarak bilim ve felsefe, dünya ve hayat hakkında topluluk üyelerinin kendi orijinal zihinsel tasarımlarını yansıtmaz hale gelmiştir. Toplumbilim, toplumbilimsel bakış açısına göre değil de yerel toplumun bakış açısına göre mi yerelleşebilir? Yerel yaşama ve yerel bilgi anlayışlarına sadece toplumbilimcilerin bakış açısıyla yaklaşmanın doğurabileceği siyasetlik sonuçlar nelerdir? Yerel ve bilimsel arasında bir gerilimin çoktan ortaya konmuş olduğunu göz önünde bulundurarak, daha insancıl bir tutum yerel toplumların değerlerini bilimin değerlerinden daha öncelikli görmek olacaktır. Bilgiyi değerlendirirken yerelcilik, en azından, evrensel saf akılla değil yerel bir akılla argüman geliştirmek durumundadır. Yine, ikisi arasında ortak bir iletişim ve diyalog çizgisi bulmaya çalışmanın ne kadar anlamlı olabileceği ayrı bir sorundur.

İkinci olarak, küreselleşme süreçlerine giren toplumlarda bu süreçlere koşut bir ideoloji de gelişir. Küreselleşme yerellikleri ortadan kaldırırken bu ideolojiyi kullanır. Böylece bir ulus, toplum, kültür veya topluluk küreselleşmeye dahil olurken bunu kendini gerçekleştirme olarak anlamlandırır. Yanılsama yerelin kendi doğasının bu dönüşümünü gizlemekle kalmaz, her türlü süreksizliği bir şekilde kendine özgü

bir tarihselkültürel açılım olarak meşrulaştırabilir. Bu anlamda toplumbilimindeki küreselleşme ve yerelleşme aynı süreci temsil eden karşıt kavramlar olarak görülebilir. Yerelleşme kavramı küreselleşmenin yaşam biçimleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmasını gizleyici bir işleve sahiptir. Küreselleşme süreci farklılık söylemi vasıtasıyla, yarattığı sonuçlara karşı direnme odaklarını zayıflatmaktadır. Toplumbilimi, yerel olduğu iddia edilsin ya da edilmesin, uzlaşısız Batı merkezli niteliğini daima muhafaza ederek küreselleşmektedir.

KAYNAKLAR

- Abaza M and Stauth G (1990) Occidental Reason, Orientalism, Islamic Fundamentalism: A Critique, Globalization, Knowledge and Society, M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 209-229.
- Akiwowo A (1990) Is There a Distinctive Third World Perspective, 12. Dünya Sosyoloji Kongresinde Sunulan Çalışma, Madrid.
- Alatas S H (1972) Captive Mind and Development Studies, International Social Science Journal, 24, 9-25.
- Albrow M (1990) Introduction, Globalization, Knowledge and Society, M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 3-13.
- Archer M S (1990) Resisting The Revival of Relativism, Globalization, Knowledge and Society, M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 19-33.
- Atal Y (1981) The Call For Indigenization, International Social Science Journal, 33, 189-197.
- Berger P L (1970) Identity as a Problem in the Sociology of Knowledge, Sociology of Knowledge: A Reader, J. E. Curtis and J. W. Petros (ed), Preager, New York, pp. 370-384.
- Benton T (1977) Philosophical Foundations of the Three Sociologies, Routledge and Kegan Paul, London.
- Curtis J E and Petros, J. W. (1970) Sociology of Knowledge: A Reader, Preager, New York.
- Dias V (1990) Diversity of Paradigms in Knowledge Production on the 'Modern': The International Academic Discourse and the Theory in People's Movements in the 'Third World' Societies, 12. Dünya Sosyoloji Kongresi için Hazırlanan Çalışma, Madrid.
- Dhaouadi M (1990) An Operational Analysis of the Phenomenon of the Other Underdevelopment in The Arab World and The Third World, Globalization, Knowledge and Society,

- M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 193-208.
- Ellul J (1964) *The Technological Society*, Vintage Books, New York.
- Feyerabend P (1975) *Against Method*, NLB, London.
- Foucault M (1987) *Söylemin Düzeni*, Çev. Turhan Ilgaz, Hil Yayın, İstanbul.
- Gareau F H (1985) *The Multinational Version of Social Science With Emphasis Upon the Discipline of Sociology*, *Current Sociology*, 33, 1-127.
- Gareau F H (1986) *The Third World Revolt Against First World Social Science*, *International Journal of Comparative Sociology*, XXVII, 173-189.
- Gareau F H (1987) *Expansion and Increasing Diversification of the Universe of Social Science*, *International Social Science Journal*, 39, 595-606.
- Gellner E (1984) *The Scientific Status of the Social Sciences*, *International Social Science Journal*, 36, 567-586.
- Heidegger M (1977) *The Question Concerning Technology and Other Essays*, Harper and Row, New York.
- Kuhn T S (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University Press, Chicago.
- Makinde M A (1990) *Asuwada Principle: An Analysis of Akiwowo's contributions to the Sociology of Knowledge From an African Perspective*, *Globalization, Knowledge and Society*, M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 119-134.
- Mannheim K (1970) *Sociology of Knowledge, Sociology of Knowledge: A Reader* J. E. Curtis and J. W. Petros (ed), Preager, New York, pp. 109-130.
- Marcuse H (1964) *One Dimensional Man*, Beacon Press, Boston.
- McLennan G et. al. (1977) *Althusser's Theory of Ideology*, On Ideology, Bill Schwarz (editorial coordinator), Centre for Contemporary Cultural Studies, Russel Press, Nottingham, pp 77-105.
- McLuhan M (1964) *Understanding Media. The Extensions of Man*, New York, McGrawHill Book Company.
- Oommen T K (1991) *Internationalization of Sociology: A View from Developing Countries*, *Current Sociology*, 39, 67-83.
- Rouse J (1987) *Knowledge and Power*, Cornell University Press, New York
- Sztompka P (1990) *Conceptual Frameworks in Comparative Inquiry, Divergent or Convergent?*, *Globalization, Knowledge and Society*, M. Albrow and E. King (Ed), Sage, London, pp 47-58.
- Trak A (1985) *Development Literature and Writers from Underdeveloped Countries: The Case of Turkey*, *Current Anthropology*, 26, 85-101. ■